

ւունք, իրրիւ բերդատէր, բացարձակ իշխողն էին իրենց բերդին, որիւ աւատական բերդատէր իշխաններու պէս, ունէին իրենց բերդագահ զինուորները ինքնապաշտպանութեան համար: Բայց իրրիւ հոգեւոր իշխանութեան կեդրոն, Հոռմկլայ պահեց իր անկախութիւնը, անշուշտ վայելելով տահմանակից կիլիկիոյ Հայ պետութեան համակրանքը, եւ պաշտպանութիւնը Հալէպի իսլամ իշխանութեան, որու ազդեցութեան շրջանակին մէջ էր Եփրատի հովիտը մինչեւ Հոռմկլայ եւ աւելի վերերը:

Պատմութեան այս լոյսերուն տակ կիլիկիոյ (Սիւսի) Կաթողիկոսութիւնը չի կրնար Շնորհալիի յաջորդութիւնն ըլլալ:

Ասոնք զօրաւոր փաստեր չեն կիլիկիոյ Աթոռին կանոնականութիւնը աղագոյցաւնելու համար. վասն զի կիլիկիոյ Աթոռը պէտք չունի բոնադրօսիկ փաստերու, ճիշտ այն պատճառաւ որ ո՛չ միայն Գրիգոր Մուսարէկեան օրինաւոր Կաթողիկոս էր կիլիկիոյ Աթոռին վրայ. երբ — ինչպէս ես կը կարծեմ — իւր հաւանութեամբն իսկ էջմիածնի Ժողովը (1441), նոր Կաթողիկոս մը ընտրեց, այլ նաև նորընտիր Կաթողիկոսը, Վիրապեցին կիրակոս, իր օրհնութիւնները ուղղեց Սիւսի Աթոռին եւ նոյն իսկ, միւս կողմէն, Աղթամարի վրայ զբաղեցնելով զայն իրրիւ օրինաւոր Կաթողիկոսութիւն մը:

Էջմիածնի Աթոռին վերահաստատութիւնը կանխող զէպքերու վրայ նետուած այս ընդհանուր ակնարկը, ինչպէս նաև կարգ մը պատմական երևոյթներուն լուսարանումը կարեւոր են շիտակ հասկընալու համար թէ՛ այն պատճառները, որոնց հետեանքով վերահաստատուեցաւ Էջմիածինի Աթոռը, եւ թէ՛ այն խնդիրներն ու վէճերը, որոնք յետոյ ծագեցան Էջմիածինի եւ Սիւսի Աթոռներուն միջեւ:

Բ. Ե.

ՈՒՂԻՂԸ

Սիւսի ի Առաքին Բիւիմ մէջ, էջ 31. Բ. սիւնակ, տող 10, «վեց հազարը պէ՛տ է կարգալ «սասնը վեց հազար» այս է ուղիղը՝ Եջմիածնի զործածած բառերուն Սիւսի Սրբոյի կողմէ տուած Բիւիմ վեցաշեռածով:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՄԱՆՐՈՒՔ

ՊԱՆՏՏՈՆ, ՊԱՆՏՏԵԼ

Յետագայ վերլուծումի բնթացքին ես կիրարկում եմ երկու սկզբունք. 1. հին հայերէնի շէշը վերջին վանկի վրայ չէր. 2. սեռական հոլովը ուղղականն է, միայն տարբեր շէշադրութեամբ: Այս մասին երկարօրէն զբաղ եմ Հանքէն Աւերբայի:

Պաշտէ բառի նախաւոր ձեւն անշուշտ եղած է *շաշտէ, որ երևում է *շաշտէ բառից: Այսպիսով *շաշտէ բառի բունն եղած է *շաշտ, որից կազմուած է այդ բայը՝ եւ ամանցով: Պաշտ բունի ըլ զուգաձայնի միջև կարծում եմ սղուած է մի հին ձայնաւոր. ենթադրում եմ . հետեւապէս նրա աւելի հին ձեւն եղած է *շաշտ, որ կըլուծուէ ն. պարսկ. شاست (փարսատ) բունին: Սա մեր *շաշտ արմատի իմաստն ունի, ինչպէս տեսնում ենք شاست (բոթ-փարսատ) բառից, որ նշանակում է կըրտապաշտ եւ شاست (փարսաթիտան) բառից, որ նշանակում է ծառայել, երկրպագել, այսինքն պաշտել:

*Պաշտ հին ձեւից, կարծում եմ, մենք ունեցած ենք մի ամանցաւոր բառ *շաշտաւ, որ սղելով դարձած է *շաշտաւ, որից կազմուած է *շաշտաւաւ ծանօթ բառը: Ենթադրական *շաշտաւ ձեւն ա՛մ ամանցը նոյն արժէքն ունի, ինչ որ ա՛մ ամանցը یشاւ, یشاւ, یشاւ եւ նման բառերի մէջ, որ նշանակում են կծող, խածող, վազող: Ուրեմն ա՛մ=աւ=աւ, այսինքն աւող, հետեւապէս կիծ անող, խած անող, վազ անող: Այս հաշուով *շաշտաւաւ պիտի նշանակէր պաշտող, ինչպէս աւաւ նրշանակում է աւող, կտրող՝ հատանել կամ ստանել բայի աւ արմատից:

Ժամանակի բնթացքին խօսողները լեզուական գիտակցութեան մէջ ա՛մ ամանցը կորցրած է իր արժէքը եւ դադարել է գիտակցուիլ իրը աւաւ: Հնչական մի բարեւորումն ա՛մ ամանցի ւր փոխած է աւի եւ ա՛մ ամանցն այնուհետեւ սկսած է կիրարկուիլ ա՛մ կերպարանքով: *շաշտաւ ձեւը, իրը հնագոյն կազմութիւն, գիտակցուած է

ոչ իբր անանցաւոր բառ, այլ իբր պարզ արմատ, ուստի իր նախնին իմաստը արտայայտելու համար նա առել է նոր անցընէն, որով ստեղծած է մի նոր ձեւ *պաւառաւն, սրանից սղման օրէնքով կազմուած է *պաւառաւն, իսկ սրանից՝ պաւառաւն, որ մեր պաշտօն բառի եզ. սեռականն է, այսինքն բառի բուն ձեւը: Նոյն նորոգութեան ենթարկուած է և արաբաւոր, դառնալով արաբաւ, որ նոյնպէս եզ. սեռականն է և բառի բուն ձեւը:

Պաւառ բառի հին գրութիւնն է պաւառ: Այստեղ աւագաձայնի միջև սղուած է մի, որով պաշտօն բառի աւելի հին ձեւը պէտք է լինէր *պաւառաւ, որ պաւառաւն ձեւի մի ձեւափոխութիւնն է ք և հնչումների ընթացքի հետեւանքով: Շեշտն առաջին կամ երկրորդ վանկի վրայ ունենալով, այսինքն լինելով պաւառաւ կամ պաւառաւն, այս ձեւը պիտի հնչէր վերջին -ի սըղումով իբր պաւառաւ, որից և պաւառ: Իսկ սեռականի մէջ շեշտն անցնելով վերջին վանկին՝ ոչ միայն սղած ձայնաւորն է երևան գալիս, այլ և -ը, որ դարձած էր -, ստանում է իր նախաւոր կերպարանքը, և մենք տեսնում ենք պաւառաւն:

Այսպիսով մինչև գրերի գիւտը պաւառ և պաւառ բառերը անցած են հետեւեալ փուլերից.

Պաւառ, — *պաւառաւ, *պաւառաւն (հմտ. ամբարշտել, պաւառել):

Պաւառ. — *պաւառաւման, *պաւառաւման, պաւառաւման, *պաւառաւման, պաւառաւման, որ է այսօրուան պաշտօնը:

Պաւառ և պաւառ ձեւերը մենք համարում ենք զաւանական տարբերութիւններ միևնոյն բառի, առաջին ձեւն աւելի մաշուած քան երկրորդը:

Պաւառ բառի նախնական իմաստն եղած է պաւառ: Իր կազմութեամբ նա նման է բառին, որ նշանակում է գործող, Ժամանակի ընթացքին պաշտօն բառը ենթարկուած է իմաստաբանական (sémantique) զարգացման և ստացած է այսօրուան նշանակութիւնը, որ ոչ թէ պաշտող է նշանակում, այլ ծառայութիւն: Թանձրացեալ դարձած է վերացական, ինչ որ բառերի իմաստաբանական զարգացման ուղին է:

Բայց զորն է պաւառ և պաւառ բառերի հնագոյն իմաստը:

*Պաւառ կամ *պաւառ բառերի մի տարբերակն է պաւառ կամ պաւառ, որ հանգիպում ենք պաւառ կամ պաւառ և պաւառ բառերի մէջ: Առաջին երկուսը նոյն բառերն են ք-ի և պ-ի լծորդումով, ինչպէս պաւառ և պաւառ. Ժողովրդական երգն աւանդ է. «Ամբի տակէն ձուն կ'երեւայ, Շողեր ջանոյ: Այդ երկուսն իսկապէս աւառաւ և աւառաւ են, որ -ն ք-ի առջեւ դարձած է ղ, ինչպէս -ն վերջացող բառերի գործիական հոլովի մէջ, արեւանք» արեւանք:

Այս պաւառ բառը մնացել է զաւանական բարբառներում պաւառ ձեւով, որից ծագած են պաւառ և աւառաւ բառերը և նշանակում են աւառաւ և աւառաւ: Կարծում եմ այս բառը թուրքերէն չէ, այլ ուրիշ աղբիւրից անցած է նրանց իբր արմատ արաւ (բարբառ) հաշտութիւն, որից նրանք կազմել են, արաւ և արաւաւ — հաշտուել և հաշտեցնել: Իր վերջաւորութիւնը կըսում է պարսկերէնի վերացական բառերի նոյն վերջաւորութեան, այսպէս արաւ և արաւ, ճիշդ և այլն:

Բարբառ այսպիսով պաւառն է և իմաստի տեսակէտով համարժէք է մեր աւառ արմատին, որից կազմուած են աւառաւ, աւառաւ և նոյն արմատն ունեցող միւս բառերը: Լաւ արմատի մի պարզ ձեւն ենք համարում աւառ արմատը, ինչպէս աւառ արմատի պարզ ձեւն է աւ (հատանել, ատանել): Աւառ արմատից ենք ծագած համարում յաւառ բառը, որ նշանակում է զոհ, նուէրք: Նշանակութիւնն չունի այստեղ այն հանգամանքը թէ յաւառ բառը բնիկ է թէ փոխ առած: Եթէ ճիշդ է մեր վերլուծութիւնը, ապա ճիշդ կը լինի նաև այն լեզուի համար, որից փոխ է առնուած այդ բառը:

Ասացինք որ *պաւառն է *պաւառ ձեւի մի տարբերակն ենք համարում, ուստի ենթադրելի է, որ *պաւառ ձեւի մէջ աւառ արմատի մատնանշած գաղափարը գտնուի: Այս մտածումը մեզ մղում է կարծելու որ *պաւառ ենթադրական ձեւը կրկնարմատ է և կազմուած է իբր պաւառ:

Մեր դաւաններում մինչև այսօր երբ մատաղ են անում մատաղցու ոչխարը կամ գառը երեք անգամ պտոյտ են տալիս եկե-

* * *

զեցու կամ այն անձի շուրջը, որի անունով մատուցանում են զոհը: Յետոյ օրհնած ազ են կերցնում զոհին և մորթում ու միսը եփած կամ հում բաժանում են հարևանների կամ ուխտաւորներին, նալած թէ ուր են մատուցանում զոհը - տանը թէ ուխտատեղում: Այս տեղից է ծագում զեղջուկ այն ոճը, որ ասում է. «քե մատաղ, զլիսովո՞ւ պտիտ դամ», այսինքն՝ քեզ մատաղ լինիմ, շուրջդ պտոյտ դամ (զոհի ոչխարի նման):

Արդ՝ «շուրջ» բառի առաջին արմատը «շ» կարծում եմ մեր սովորական «շ» բառն է, բայց ոչ կայծկուլ իմաստով, այլ իբր շըրջան: Արդէն այստեղից է ծագում «շ» բառի սովորական իմաստը և «շուրջ» բառը իսկապէս մի կրկնարանութիւն է, իբր «շուրջ», որ մնացած է ժողովուրդի բերանում «շուրջ» ձևով: Պարզ է նշանակում է պարկ: Դեռ ման չեկող երեխային՝ ձեռքին նստցրած՝ թոյնում են վերվեր և ասում են «պա՛պար, պա՛պար. պա՛պար աբի»: «Պարզ» ենթադրական բառի երկրորդ արմատը տեսանք, որ «շ» բառի «շ» արմատն է, որ նշանակում է զոհ: Այսպիսով «շուրջ» «շ» պէտք է նշանակէր այն զոհը, որ անում էին, նախապէս պտոյտ տալով սրբութեան շուրջը, լինէր դա մի ծառ, մի քար, մի սեղան թէ մի ուրիշ սրբութիւն: Արեւմտեան «պարաշուրջ» «շուրջ» նախապէս նշանակում էր զոհ մատուցանելու. «շուրջ» «շ» «շուրջ»-նա, որ զոհ չի մատուցանում, հետեապէս անկրօն, անաւատ է, իսկ «շուրջ»-նա, որ կրօնքի է զոհ մատուցանում:

Զոհը մատուցում էին երբեմն և մատուցում են այսօր ո՛չ իբր երախտագիտութիւն, որ համեմատաբար նոր զգացում է, այլ իբր ոգոքում, իբր հաշտութիւն մեծագոր ոգիների հետ, որ հնազոյն աղբիւրն է բոլոր զոհերի և զոհաբերութեան: Ուստի «շ» արմատի իմաստաբանական զարգացման մի շարքից տանում է դէպի «հաշտութիւն» գաղափարը, իսկ միւս շարքից դէպի «զոհ» գաղափարը, նոյն այդ պատճառով «շ»-ն իբր զոհ և «շուրջ»-ն իբր հաշտութիւն միեւնոյն արմատն ունին, որ է «շ»:

Այս գաղափարների սերտ կապակցութեան խուլ արձագանքն է, որ դեռ հնչում է ժողովուրդի պաշտօն պատարագ, աստութեան մէջ. «թողին ուրացան իրանց պաշտօն պատարագը (Ս. Վ. Ամատունի, Հայոց բառ ու բան, էջ 549): Գիտենք, որ պատարագը զոհ է նշանակում և նուէր: Աղեքանդիքիս

Ն. ԱՂԲԱՆԻԱՆ

Ս. ՅԱՎՈՐԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՉԵՆՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԻՐ

1927 Մարտ 18, Ուրբաթ երեկոյն սկսեալ շարք մը ձեռնադրութիւններ կատարեցան Սրբոց Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ՝ Տօռէն ժողովոյ կարգադրութեամբ և Ամեն Ս. Պատրիարք Զօր հրամանաւ և ձեռնադրութեամբ Բարդէն Սրբազանի:

Ուրբաթ երեկոյ Դպրութեան ասիման առին 4. Տիրացոյ Պետրոս Յակոբեան, Նիս-Եփր Լայոց 27րդ Փողոցի Ս. Գ. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Բանանայացուն. 2. Մինեան Յովհաննէսեան, Միաբան Ս. Արտոյոյ, և ժառանգաւորաց Վարժարանին աւակեցներ. երկրորդաւորանէ՝ 3. Մինեան Բազապեան, 4. Խաչիկ Դանակեղեան, 5. Վարդիէ Պատմանեան, 6. Անդրանիկ Վարդանեան, 7. Սարգիս Աւետեան, 8. Հրանդ Միւսաբեան, 9. Պետրոս Աստուրեան, 10. Բարդէն Թումայեան, 11. Աբիս Սմունեան, 12. Սեփիան Ռուսեան, 13. Սեփիկ Մարտիրոսեան, Առաջին դասարանէ՝ 14. Սարգիս Չափեան, 15. Կարապէտ Թիֆլիսեան, 16. Պետրոս Քեօրոյանեան, 17. Յովհաննէս Հապէեան 18. Ազատ Եղիշեան:

Նոյն երեկոյ Կիսաւարկաւորութեան ասիմանք առին Տիրացոյ Պետրոս Յակոբեան և դպիւր Յովհաննէս Քեօրեան (Ս. Արտոյոյ միաբան): Այս երկուք հետեւեալ Շաբաթ առաւ, Մարտ 19, կոչուեցան Սարկաւորութեան ասիմանին:

Եւ Մարտ 20, Կիսակի առաւ Պետրոս Մարկաւոր Բանանայ ձեռնադրուեցաւ և օծուեցաւ Տէր Պետրոս անունով:

Նորեմբայ Տ. Պետրոս Բանանայ Յակոբեան, ծնած է 1891 Ապրիլ 19ին Բալսի Խանսար գիւղը, որտ դպրոցին մէջ կ'անցնէ իր մանկութիւնը. 1905ին Խաչքեր կը փոխադրուին ճնով եւ հոն կ'երթայ Եփրատ Դպրէն, որտ անգլեանց շրջան կ'աւարտէ երեք տարեկէ. 1909ին կը գաղթեն Ամերիկա եւ կը հասնասունին Թոյ (Նիս Եփր), որ կը յանձնէ Բարձրագոյն Վարժարան, որտ բառանալով ընթացի կ'աւարտէ երեք տարեկէ: Թոյէն կ'երթայ Վիսնսին ճանապարհ՝ շատանակելու ճամբար իր ուսումը համաձայն Համալսարանի մէջ, որտ շրջանը կ'աւարտէ 1917ին՝ Պատկաւոր Արտեսիոյ (Յ. Ա.) ասիմանով:

Մեծ պատերազմի ընթացին կամաւոր կ'արձանագրուի եւ վերադառնալով իր նշանակուի օգնական տնտեսական գործին մէջ: Պետերազմէ ետք կը յանձնէ Նիս Եփր Դպրի Բոյր Բալսի համալսարանը՝ ստանալով համար Վարդապետ Արտեսիոյ (Մ. Ա.) ասիմանը Փիլիսոփայութեան մէջ: Ետոյ Վաշինկթըն կ'անցնի եւ հոն պատեն մը կը կոչուի Թրքաստանեան Կախարարութեան մէջ մինչեւ 1924, երբ Վաշինկթընի եպիսկոպոսին յանձնարարութեամբ Նիս Եփր կը դըկուի եպիսկոպոսականաց Աստածաբանական Դպրոցը, իբրեւ Բանանայացու եպիսկոպոսական եկեղեցւոյ. բայց Մայրենի եկեղեցւոյ մէջ կը յաղթէ: Եւ կ'ընդունի Նիս Եփրի Լայոց եկեղեցւոյ կոչը, եւ 1926 Պոստոսին երեսուցէ կը հասնի Ամերիկայի Առաջնորդ Գեր. Տիրայր Սրբազանի յանձնարարութեամբ, որպէս զի Ս. Արտոյոյ մէջ վարժուի Լայոց. եկեղեցւոյ Բանանայագործութեան եւ հալացնէ իր ուսումը եւ սպա Բանանայ ձեռնադրուելով վերադառնալով Նիս Եփր կը եկեղեցին:

Նորեմբայ Տ. Պետրոս Բանանայի մասնագիտութիւնն է Փիլիսոփայութիւնն և Մանկավարժութիւն: Անաստիս Կարապետեան յարձանակելով կրթութեամբ պատրաստուած Բանանայ մը Նիս Եփրի Լայոց համար, որ Ս. Արտոյոյ մէջ մասնաւոր իմաստներու ներքեւ ուսումնասիրէ Լայոց. եկեղեցին եւ գործնականապէս վարժուեցաւ ժամատագործութեան: Կը մտքեմ որ ըլլայ մեակ աւանց ամօրոյ, իր փափակ եւ սուր պատենին մէջ: